

Predstavitev knjige: Memorija vojne

Iluzija je bila vojakom odvzeta in to so znali prepričljivo tematizirati

Marija Jurić-Pahor je raziskovala, kako je soška fronta odmevala v življenjih in spominski literaturi vojakov in civilistov iz prve svetovne vojne.

Celovec Soška fronta s svojimi dvanajstimi ofenzivami in okoli 300.000 smrtnimi žrtvami med letoma 1915 in 1917 je eden najbolj izrazitih primerov surovosti prve svetovne vojne. Marija Jurić-Pahor se je v svoji knjigi »Memorija vojne. Soška fronta v spominski literaturi vojakov in civilistov« ukvarjala z vprašanjem, kako se uničevalna moč prve svetovne vojne na primeru te fronte, ki je potekala med Avstro-Ogrsko in Italijo na slovenskih tleh, zapisala v memorijo vojakov in prebivalstva. Kaj je memorija in kakšni so izsledki njene raziskave, je Jurić-Pahorjeva predstavila minulo sredo v Slovenskem knjižnem centru v Mohorjevi knjigarni v Celovcu – prav pri Mohorjevi založbi je knjiga tudi izšla.

Marija Jurić-Pahor, rojena Korenjak, je odraščala na Dobravi pri Šmarjeti v Rožu in v Celovcu. Na celovski univerzi je diplomirala iz pedagogike, na ljubljanski Fakulteti za družbene vede je leta 1998 pridobila doktorat iz sociologije. Nekaj let je bila zaposlena pri Slovenskem znanstvenem inštitutu v Celovcu, leta 1989 se je zaposlila na Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Trstu, od leta 1999 pa dela na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Njena raziskovalna težišča so narod-identiteta-spol, nacionalna in etnična identiteta, transkulturnost, memorija in spomin v povezavi z množičnim nasiljem in travmami.

Kaj je memorija, v čem se razlikuje od navadnega spomina?

Marija Jurić-Pahor: Memorija je telesno-fiziološka funkcija, ki zajame telo in možgane. Spomin je kognitivna funkcija v tem smislu, da se človek nečesa začne ozavestiti. Ena je z drugo povezana. Spomin je vedno vezan na zavestno komponento. Če govorimo o spominih, rekonstruiramo zavestno, medtem ko je memorija nekaj obsežnejšega in neobhoden pogoj za spomin. Spomina brez memorije ne more biti.

Je memorija vezana na individualnega človeka ali pa vključuje tudi družbeni spomin?

Ne. Vojne tresavce na primer je mogoče razumeti s tem, kar sproži vojna v posamezniku. Omejevala sem se na telesno-fiziološke komponente, ki jih na primer opisuje Anton Podbevšek, kako se tresče brez nadzora, kako si dirigiran od zunaj. Memorije seveda ni mogoče misliti brez družbe, ker človek je družbeno bitje in uporabljaj besede, ki jih uporablja točno določena družba. Povezuje določene predmete in tudi določene izkušnje z določenimi pojmi. To je težko ločiti. Če se spominjaš nečesa, uporabljaj instrumentarij, ki je v

določeni družbi uveljavljen in boš s tem instrumentarijem to ubesedil.

Prva svetovna vojna je bila prva moderna vojna z množično uporabo uničevalnega orožja. Silovitost, hrupnost, podrejenost vojni mašineriji so privedle do tega, kar danes poznamo pod pojmom posttravmatska stresna motnja (PTSM). Tresavci spadajo v to kategorijo. Danes se to vse strpa pod pojem PTSM. Pozicijska vojna, ko so bili v rovih, negibni, je sprožila določeno simptomatiko. V drugi svetovni vojni so bili v ospredju drugi simptomi. Vsaka vojna, vsaka družbena situacija sproža določene simptome. Histerija se je pojavljala samo na začetku 20. stoletja, potem se ni več veliko o tem diskutovalo.

Kako se je družba odzvala na travme pri nekdanjih vojaki?

Zelo različno. Ko so prišli vojaki domov, se niso mogli takoj integrirati v normalno življenje. Kar so doživeli, so hoteli potlačiti, a se ni dalo. Če se tresesh, se pač tresesh. To je trajalo dolgo časa in razumevanje za te pojave je bilo majhno. Take stvari so bile sprejete polagoma, ne od vsega začetka. Sprecejšnje averzije. Taki ljudje tudi niso veljali za junake, saj se nimajo v rokah, ne znajo se obvladati. Enako je bilo z literaturo. Če ni bilo vse tako uglajeno, družbeno produktivno, se je to pač tabuiziralo.

So izkušnje vojnega nasilja po vrnitvi vojakov privedle do porasta nasilja, do družinskih sporov?

V knjigi navajam primer Albi- na Mlakarja, zelo uspešnega in znanega slovenskega oficirja, ki se je po vojni skušal vključiti v boje za severno mejo. Vso tragiko, nasilje, ki ga čutiš, in določene mehanizme od vojne nosiš še s seboj in zaradi malenkosti eksplodiraš. Ne moreš se obvladati. Je pa tudi veliko drugih, ki se jim je uspelo integrirati, tudi zato, ker niso toliko o tem govorili.

Danes iz psihologije vemo, da se travme prenašajo tudi v drugi in tretji rod. Je nasilje druge svetovne vojne, ki je bilo še za stopnjo hušje, posledica nasilja prve svetovne vojne?

Direktna posledica to ni bila. To je bila bolj posledica vladajočih ideologij in hle-

penja po novih ozemljih. Prav vojaki in veteranska združenja tem ideologijam niso nasledili in so jim celo nasprotovali. Imamo primere iz slovenske literature in tudi iz italijanske, nemške, francoske. Le majhen del vojakov je to odobral. Oblastniki so nagovarjali mlajše ljudi, ki so bili bolj dovzetni za nekaj velikega. Bilo jih je tudi lažje prepričati kakor vojake, ki imajo to grdo izkušnjo za sabo, ki so bili proti temu v precejšnji meri odporni. Če enkrat kaj tako krutega doživiš, mlade lahko samo svariš, ni pa nujno, da uspeš.

Odstotnost vojakov od doma in posledična odtujenost je lahko spodbudila tudi nezvestobo, ali pri vojaki, ki so se posluževali uslug prostitutk in se zapletali v razmerja, ali pa pri ženah in zaročenkah, ki so doma začele nova razmerja. Kako zelo je vojna vplivala na odnose med spoloma?

V času vojne že. Bilo pa je tudi veliko drugih, ki niso bili dovzetni za to. Seveda so bili bordeli, ne vem pa, koliko so o tem izvedele ženske doma. Bolj je vplivalo to, da so se ženske postavile na lastne noge, vodile kmetije in se morda zapletle s hlapcem. In mož je prišel potem domov. V knjigi navajam primer iz Štajerske, ki ga je v svoji knjigi opisala Mateja Ratej, ko je mož svojo ženo zato ubil in kako je vsa sosesčina potegnila z njim, kako je ubog in kako ga žena nima rada.

ln je bil potem kaznovan samo z dvema mesecema zapore. Pišete tudi, da je prva svetovna vojna povzročila epidemijo pisanja. Vojaki so pisali domov in od doma prejemale pisma, pisali pa so tudi dnevniki. Kako so po vrnitvi ravnali s temi dnevniki?

Med vojno so pisma predstavljala vez z domačimi in to je vojakom zelo pomagalo. Izdelali so tudi posebne dopisnice, da so

lahko pisali in takoj dobili odgovor. Pri dnevnikih sem velikokrat našla zapise, kakor 'zdaj pa je konec, sem spet doma', ali 'nočem več odpreti te knjige, nikoli več'. Velikokrat zapišejo, 'dosti je tega'. Verjetno so pisali tudi z intencijo, da potomci izvejo o tej vojni, o tem, kako jim je šlo. Oni sami pa v določeni fazi niso bili več v stanju v to knjigo pogledati, hoteli so narediti konec.

Raziskovali ste tudi vpliv vtisov iz prve svetovne vojne na literarno ustvarjanje, na primer pri Ivanu Cankarju, Antonu Podbevšku ali pri Srečku Kosovelu. Kako se je ta vpliv kazal?

Ni nujno, da se je izražal direktno. Vedno spet pa je razbrati vojne travmatizacije, vojne izkušnje, vezi med tovariši, sobojevniki. Tudi v katastrofičnih občutkih, v razcefranosti, v deziluzioniranosti, v globokem prepričanju, da človek, ki je preizkusil vojno, nikoli ne bo več razvil cele identitete, da bo lahko spet brezhibno funkcionirala. Ta iluzija je bila vojakom odvzeta in to so znali posrečeno in prepričljivo tematizirati.

Kako je memorija vojne vplivala na plebiscitno propagando na Koroškem?

Imam občutek, da zelo močno. Zlasti na Koroškem so se zavedali, da morajo močno igrati na čustva, da vlada v Kraljevini SHS splošna vojaška obveznost, ki je v Avstriji ni. Navedenih imam veliko primerov, tako iz časopisja kot tudi iz pripovedi ljudi, ki so šli agitirati, da je to bil eden najmočnejših argumentov. Najbolj so bili občutljivi na tematiko miru, na delavske pravice, pri katerih je bila Avstrija bolj senzibilna kakor Jugoslavija in je to znala spretno izkoristiti v propagandi. Medtem ko je Jugoslavija bolj poudarjala, da je bogata, bolj so poudarjali kmete, bolj so poudarjali nacionalno zavest, in manj tisto, kar je ljudi žulilo.